

Obefogade åtal som vapen mot vetenskapen

Sven Ove Hansson, professor i filosofi, berättar om hur spridare av pseudovetenskap ibland tar till juridiska manövrar för att tysta sina kritiker.

BETECKNINGEN SLAPP INFÖRDES på 1990-talet av amerikanska forskare.¹ Den ska uttydas som “strategic lawsuits against public participation”. Det handlar om stämningar som har mycket liten chans att vinna i en domstol. Deras syfte är ett annat, nämligen att skrämma någon till tystnad. SLAPP-attacker används ofta av ekonomiskt starka företag, organisationer och privatpersoner för att tysta kritiker, till exempel journalister, NGO [Non Government Organisations, redaktörens anmärkning] och aktivister. SLAPP-attacker skiljer sig från andra stämningar genom att inte vara konstruerade för att vinna ett mål utan för att



Cuius summa iusto pensans libratione reddo,
Concilioq; homines, concilioq; Deos:

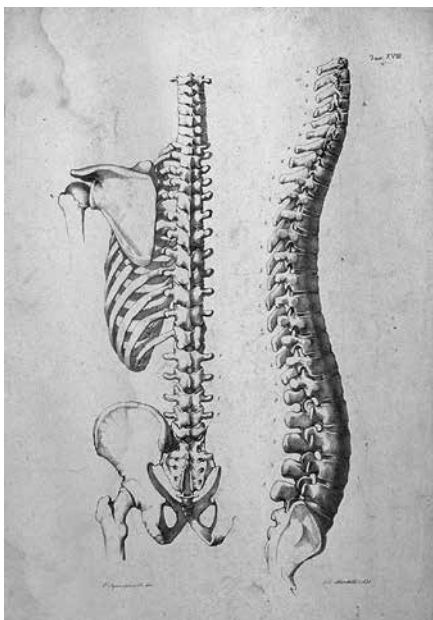
vara så kostsamma och skrämmande som möjligt för offret. Dessa stämningar innehåller därför ofta falska anklagelser, orimligt höga krav om skadestånd och olika legala konstruktioner som syftar till att en rättegång ska bli så utdragen och kostsam som möjligt.

Ett ofta försummat faktum är att SLAPP också i stor utsträckning drabbar forskare. Ett tidigt exempel på detta är en stämning från den amerikanska blyindustrin. På 1940-talet lade toxikologen Randolph Byers fram starka bevis för att exponering för bly under barnåren kan leda till inlärningsproblem (vilket ytterligare har bekräftats av senare forskning). Den amerikanska blyindustrins organisation svarade genom att hota honom med en stämning på 1 miljon dollar (cirka 160 miljoner kronor i dagens penningvärde).² Ett par årtionden senare drabbades Rachel Carson av liknande problem när hon försökte få sin banbrytande bok *Tyst vår* publicerad. Förlaget utsattes för ett flertal hot om stämning från bekämpningsmedelsindustrin. Carson lyckades dock övertyga förlaget att hennes text byggde på omfattande och övertygande vetenskaplig bevisning. Förlaget gick därför vidare med publiceringen. Boken kom ut år 1962 (på svenska 1963), och blev en av 1900-talets mest inflytelserika böcker.³

SLAPP till försvar av pseudovetenskap

Forskare som sysslar med miljö och folkhälsa är fortfarande mycket utsatta för SLAPP-attacker. Dessutom har det blivit allt vanligare att företrädare för olika pseudovetenskaper använder denna metod för att tysta dem som kritiserar deras påståenden och försvarar ett vetenskapligt synsätt. Låt oss ta några exempel:

År 1990 hotade Stanley Pons, en av upphovsmännen till villfarelserna om kall fusion, att stämna fysikern Michael Salamon om denne inte drog tillbaka en artikel i *Nature*. Artikeln innehöll förödande kritik av Pons påståenden om kall fusion.⁴



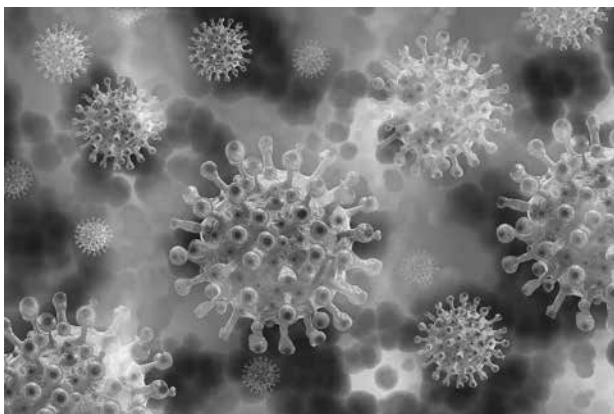
År 2009 stämde Simon Singh, fysiker och populärvetenskaplig författare, av det brittiska kiropraktiska sällskapet för en tidningsartikel där han avslöjade att detta sällskap "hävdar att deras medlemmar kan bidra till behandlingen av barn med kolik, sömnproblem, problem med amning och ätande, frekventa öroninflammationer, astma och långvarigt gråtande, trots att det inte finns tillstymmelse till bevis för att de kan göra detta."⁵ Detta resulterade i en rättegång som Singh vann, men det kostade honom £200 000 och en mycket stor insats av egen arbetstid.⁶

Attack mot ledande klimatforskare

År 2010 drog den republikanske politikern Kenneth T. Cuccinelli II, som då var statsåklagare i delstaten Virginia, igång förberedelser för ett åtal mot den världsledande klimatforskaren Michael E. Mann. Den tilltänkta brottsrubriceringen var bedrägeri, men det fanns inga som helst indikationer på att Mann skulle ha begått ett sådant brott. Anklagelsen verkar ha haft sin grund i Cuccinellis förnekelse av klimatvetenskapen. Detta angrepp mot vetenskapen stoppades av den domstol där Cuccinelli begärde att få tillgång till Manns e-post. Icke desto mindre var denna SLAPP särskilt allvarlig eftersom den genomfördes med statliga resurser.

År 2017 stämde en amerikansk akademiker för förtal av en naturopat. Hon hade påvisat att denna naturopat använde naturopatiska "botemedel" mot cancer. Även i detta fall blev det rättegång. Hon vann målet, men tvingades ägna mycket tid åt sitt försvar, och levde under lång tid i osäkerhet om rättegången skulle göra henne utfattig. I en intervju sa hon: "Rättsfallet var långvarigt och uttrötande. Jag uppfattade anklagelsen om förtal som absurd, och stämningen föreföll mig ha som syfte att slösa bort min tid och ruinera mig ekonomiskt."⁷

I början av år 2020 dök det upp påståenden om att hydroxiklorokin skulle vara ett effektivt läkemedel mot Covid-19. Dessa påståenden fick stort genomslag eftersom de spreds av USA:s dåvarande president Donald Trump. I maj 2021, då det redan var känt att medlet inte fungerar mot sjukdomen, blev mikrobiologen Elisabeth Bik stämd av en fransk forskare. Motivet för stämningen var att hon hade publicerat vetenskaplig kritik av publi-



kationer där han påstod att hydroxiklorokin skulle hjälpa mot Covid-19. Han krävde också att hon skulle dra tillbaka sin kritik.⁸

Farliga uppgörelser

De flesta SLAPP-attacker blir nog aldrig offentligt kända. En del av hoten fullföljs aldrig. Det hände mig när jag fick ett hot om stämning från en pseudovetenskapare som jag hade avslöjat i Folkvett. Det kom ett brev där hotet framfördes, men sedan hände inget mer. I andra fall väljer den angripna att ingå en överenskommelse med angriparen. En sådan uppgörelse kan innebära att angriparen drar tillbaka sina hot i utbyte mot att forskaren upphör att forska och/eller publicera om de frågor som angriparen vill att hon ska sluta med. Givet vad som står på spel för den enskilda forskaren, kan sådana avtal framstå som försvarliga. För vetenskapen som helhet är de däremot mycket farliga, eftersom de inskränker den kritiska diskussionen om data,

tolkningar och teorier. Denna diskussion är en nödvändig förutsättning för vetenskapliga framsteg.

Vad bör göras?

Diskussionen om forskning och vetenskap bör skyddas mot SLAPP-attacker, både för yttrandefrihetens skull och för att skydda den vetenskapliga processen. Det behövs en lagstiftning som tydliggör att trovärdigheten i vetenskapliga påståenden ska avgöras av vetenskapliga experter, inte av domare. Lagstiftningen bör också fastställa att oseriösa åtal ska avvisas utan rättegång. Den som angriper någon annan med en SLAPP bör dömas till att betala sitt offers kostnader för egen tid och för juridisk hjälp.

Universiteten måste skydda sina forskare mot SLAPP-attacker, inte minst genom att bekosta den juridiska hjälp som drabbade forskare behöver. Det är lika viktigt att förlag som ger ut vetenskapliga och populärvetenskapliga böcker och tidskrifter fattar sina utgivningsbeslut på vetenskaplig grund, och aldrig låter sig skrämmas av hot om obefogade åtal. ✍

Källor

1. Pring, George W. och Penelope Canan, *SLAPPs: Getting Sued for Speaking Out* (Philadelphia, PA: Temple University Press, 1996).
2. Markowitz, Gerald och David Rosner, *Deceit and Denial: The Deadly Politics of Industrial Pollution* (Berkeley: University of California Press, 2002).
3. Lear, Linda, *Rachel Carson: Witness for Nature*, (London: Allen Lane, 1998).
4. Pool, Robert, "Cold Fusion Follies", *Science*, 250 (4982), 1990, s. 755-755. Salamon, M.H m.fl., "Limits on the emis-

sion of neutrons, γ -rays, electrons and protons from Pons/Fleischmann electrolytic cells”, *Nature*, 344 (6265), 1990, s. 401-405.

5. Singh, Simon, “Beware the spinal trap”, *The Guardian*, 19 april 2009.
6. Anon., ”Simon Singh wins libel court battle”, *The Guardian*, 1 april 2010.
7. Gerbic, Susan, ”Catching Up with Britt Hermes – CSICon 2019”, hemsidan Skeptical Inquirer (publicerad 15 juli 2019).
8. O’Grady, Cathleen, ”Image sleuth faces legal threats”, *Science*, 372 (6546), 2021, 1021-1022.